

УДК 378.046.4(73)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У США

Горішна Надія Мирославівна
м.Тернопіль

У статті проаналізовано особливості сучасного етапу функціонування післядипломної освіти соціальних працівників у США. Встановлено, що її функціонування на сучасному етапі характеризується такими особливостями: існування різних видів і форм організації; диференціація змісту на основі навчальних, професійних та пізнавальних можливостей, запитів і потреб соціальних працівників; впровадження інноваційних технологій навчання та одиниць безперервної освіти; побудова стратегії розвитку післядипломної освіти на основі партнерства та взаємодії її основних учасників.

Ключові слова: післядипломна освіта, соціальні працівники, післядипломна освіта соціальних працівників, соціальна робота, одиниця безперервної освіти.

Постановка проблеми. Сучасні процеси становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток засад громадянського суспільства, інтеграція України в Європейське співтовариство зумовлюють необхідність реформування системи освіти з урахуванням світових тенденцій її розвитку, а також соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін. Бурхливий розвиток суспільства, соціально-економічні перетворення в усіх сферах суспільної діяльності, процеси, що відбуваються на ринку праці, вимагають від представників різних професій постійного оновлення знань, вдосконалення умінь і навичок. Сьогодні очевидним є той факт, що професійна підготовка фахівців не повинна завершуватись із закінченням вузу, вона має тривати протягом усього життя. Саме

ця ідея була покладена в основу концепції безперервної освіти, яка виникла декілька десятиліть тому і набула офіційного визнання у всіх розвинутих країнах світу.

Невід'ємною складовою безперервної освіти є система післядипломної освіти фахівців, яка покликана у сучасних умовах вирішувати комплекс завдань, спрямованих на задоволення інтересів громадян у постійному підвищенні професійного рівня відповідно до кон'юнктури ринку праці, соціальний захист, забезпечення потреб суспільства і держави у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях.

До професій, для яких потреба в якісній підготовці кадрів і постійному підвищенні рівня їх компетенції є особливо актуальною, належить соціальна робота. Складна політична та соціально-економічна ситуація спричинили цілий комплекс проблем, серед яких прискорення темпів зростання населення, зростання рівнів безробіття, злочинності, наркоманії тощо. Сьогодні в Україні потрібні компетентні фахівці соціальної роботи, здатні на високому професійному рівні здійснювати діагностику та прогнозування соціальних процесів, розробляти і реалізувати соціальні проекти, здійснювати профілактику негативних соціальних явищ та процесів, надавати соціально-терапевтичну, психолого-педагогічну, правову допомогу різним категоріям населення, впливати на формування соціальної політики держави, розробку соціальних програм та розвиток соціальних служб. Актуальність післядипломної освіти фахівців соціальної роботи у нашій країні обумовлена ще й тим фактом, що у соціальних службах працює значна кількість спеціалістів, які не мають базової професійної освіти за цим напрямом підготовки.

Вказані фактори дозволяють розглядати післядипломне навчання як важливий чинник формування безперервної системи підготовки фахівців соціальної роботи в Україні. У той же час аналіз свідчить, що післядипломна освіта соціальних працівників у нашій країні зводиться до підвищення кваліфікації; інші її підсистеми залишаються практично нереалізованими. В Україні післядипломна освіта у сфері соціальної роботи перебуває на етапі становлення і потребує подальшого розвитку та удосконалення. Тому значний інтерес для нас становить досвід різних країн світу, і особливо США, де соціальна робота та соціальна освіта мають давню історію та багаті традиції.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

На доцільності дослідження міжнародного досвіду в галузі освіти наголошують вітчизняні дослідники Л.Ваховський, О.Огієнко, Л.Пуховська. Питання державної політики у галузі післядипломної освіти розкриваються у працях Т.Бойченко, А.Єрмоленко. Методологічні проблеми післядипломної освіти досліджують В.Маслов, Л.Ніколенко, О.Саврай. Інноваційним процесам у післядипломній освіті присвячені праці О.Брюховецька, О.Пашенко, В.Яковець. Проте результати здійсненого нами аналізу науково-методичної літератури з проблеми дослідження свідчать, що недостатня увага приділяється питанням післядипломної освіти соціальних працівників, а особливості її здійснення у США не були предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Метою статті є проаналізувати особливості організації післядипломної освіти соціальних працівників як складової системи безперервної освіти у США та визначити прогресивні ідеї, які можуть бути використані в Україні.

Виклад основного матеріалу. Післядипломна освіта є важливим компонентом цілісної системи підготовки фахівців для соціальної роботи у США. Більшість вчених-спеціалістів у галузі соціальної освіти визначають безперервну освіту як цілісну систему продовження формальної освіти з метою підвищення фахового рівня соціальних працівників, вдосконалення їх професійної майстерності, освоєння нових методик та сфер діяльності [4]. У системі підготовки соціальних працівників США концепція безперервної освіти

реалізується як через програми професійного навчання, які передбачають отримання офіційних дипломів, так і через післядипломну освіту.

Аналіз наукової літератури свідчить, що у теорії і практиці післядипломної освіти соціальних працівників США можна виділити наступні три етапи у її розвитку.

Протягом першого етапу (50-ті — поч. 60-х років ХХ століття) післядипломну освіту трактували як компенсаторну. Її основним завданням була ліквідація недоликів освіти соціальних працівників, пов'язаних із "старінням" їх знань або недосконалістю існуючих систем освіти.

На другому етапі (60-ті — поч. 70-х років ХХ століття) післядипломна освіта асоціювалася переважно із підвищенням кваліфікації соціальних працівників; активно розроблялися питання організації її різних форм. Завдяки зусиллям Національної організації соціальних працівників у цей період були прийняті перші довгострокові програми підвищення кваліфікації у галузі соціальної роботи.

Із середини 70-х років ХХ століття і до сьогоднішнього часу (третій етап) післядипломну освіту визначають як інтегральну, тобто таку, що забезпечує професійну адаптацію до нових суспільних умов. В основі такої концепції лежить ідея поєднання в тій чи іншій формі загальної освіти із професійною та підвищенням кваліфікації.

На сьогоднішній день у США питанням безперервної освіти фахівців соціальної сфери надається надзвичайно велике значення. Зокрема, у Етичному кодексі Національної асоціації соціальних працівників зазначається, що: "працюючи у сфері професійної діяльності, соціальний працівник повинен розвивати і вдосконалювати свою професійну компетентність" [2]. У більшості штатів цей етичний принцип втілений у законодавство щодо ліцензування професійної діяльності, відповідно до якого участь соціальних працівників у програмах післядипломної освіти є необхідною вимогою для поновлення ліцензії. Для цього соціальний працівник повинен документально засвідчити свою участь у програмах післядипломної освіти обсягом 48 астрологічних годин протягом двох календарних років [4].

Для подолання розриву між годинами традиційної класної роботи та безліччю інших форм післядипломної освіти у США було введено одиницю безперервної освіти, яка дорівнює 10 годинам участі у будь-якій із затверджених програм під керівництвом кваліфікованих викладачів [3]. Окрім університетів та інших навчальних закладів, які реалізують програми післядипломної освіти, право надавати одиниці безперервної, хоча й з певними обмеженнями, мають професійні організації та приватні особи. Сертифікат на право надавати освітні послуги у сфері безперервної освіти видається відповідними органами штатів, які здійснюють ліцензування професійної або освітньої діяльності у галузі соціальної роботи.

Основними постачальниками програм післядипломної освіти, їх спонсорами є агентства соціальної роботи, університети та професійні організації. Найбільш зацікавленими у безперервній освіті є соціальні агентства. На сьогоднішній день ними нагромаджений певний досвід організації заходів, спрямованих на професійний розвиток своїх працівників. Зокрема, поширеною є практика призначення спеціальних співробітників, які займаються навчанням своїх працівників, а інколи і персоналу інших соціальних організацій та волонтерів. Агентство пропонує певну кількість занять у тиждень або цілі блоки навчання, спрямовані на ознайомлення соціальних працівників із діючими правилами, нормативами, законами, соціальною політикою. Проте, самі агентства не вважають цю діяльність однією із форм реалізації післядипломної професійної освіти. Тому соціальні агентства є ініціаторами проведення практичних семінарів, тематичних програм за певною спеціальністю, програм, спрямованих на особистісний розвиток співробітників агентства. Програми, які організуються та фінансуються агентствами соціальної роботи є найбільш поширеною

формою післядипломної освіти. Найбільшу увагу соціальні агентства приділяють програмам із соціальної політики, як найважливішого та найбільш змінного компоненту соціальної роботи.

Значну кількість програм післядипломної освіти як для соціальних працівників з вищою освітою, так і без неї пропонують факультети і школи соціальної роботи та університетські курси підвищення кваліфікації.

Відповідно до інструкцій, розроблених Національною асоціацією соціальних працівників, програми підвищення кваліфікації у системі навчання соціальній роботі не можуть замінити традиційне систематичне навчання а, отже, не можуть служити підставою для присвоєння ступеня бакалавра чи магістра соціальної роботи [4].

Проте, частина навчальних програм для отримання цих ступенів може використовуватись у програмі курсів підвищення кваліфікації і є особливо корисною для тих, хто планує займатися за програмою професійної підготовки. Окрім цього багато закладів соціального профілю у межах програм підготовки бакалаврів та магістрів пропонують заходи, спрямовані на підвищення професійної майстерності. Фактично керівництво курсами для отримання ступеня магістра без відриву від виробництва в окремих навчальних закладах вже стало функцією відділень безперервної професійної освіти. Реалізацією цих програм керує Комітет з питань безперервної освіти, який є одним із структурних підрозділів Ради з освіти у соціальній роботі [1].

Професійні організації крім їх основного завдання — розробки норм професійної діяльності, займаються також питаннями професійного зростання своїх членів та співробітників. Таке зацікавлення у післядипломній освіті пояснюється намаганням забезпечити клієнтів якісним обслуговуванням і діяти у рамках Етичного кодексу Національної асоціації соціальних працівників. Зокрема, Асоціація проводить національні конференції та симпозиуми, фінансує видання журналів, книг, монографій та матеріалів конференцій, займається створенням бази даних опублікованих наукових праць та спеціальної літератури. Спільно із своїми відділеннями у штатах вона розробляє проект вдосконалення практичної діяльності та спеціальні програми підвищення кваліфікації.

Проблемами післядипломної освіти у США, окрім Національної асоціації соціальних працівників, займаються такі професійні організації як Рада з освіти у соціальній роботі, Служба Сім'ї Америки, Асоціація державного соціального забезпечення Америки, Ліга соціального забезпечення дітей Америки.

Як свідчить здійснений нами аналіз літературних джерел та навчально-методичної документації, основними видами післядипломної освіти соціальних працівників у США є: офіційні організовані навчальні заходи, професійні зустрічі, індивідуальне професійне навчання.

До першого виду програм відносяться програми, які передбачають отримання сертифікатів, а також окремі курси традиційного та дистанційного навчання. Організують та реалізують такі програми відділення безперервної професійної освіти, які функціонують при університетах, акредитовані Радою з освіти у соціальній роботі освітні програми, відділення Національної асоціації соціальних працівників.

Сертифікатні програми передбачають відвідування серії навчальних курсів, кожний з яких складається з лекцій, теоретичних та практичних семінарів, спрямованих на здобуття знань і вмінь у певній сфері або методі практики. Після завершення навчання слухачі отримують сертифікат, який дає право на надання послуг, що відповідають змісту програми.

Опанування окремих курсів не дає права для отримання сертифікату; проте, соціальні працівники можуть здобути певну кількість годин безперервної освіти. Останнім часом все більшою популярністю серед соціальних працівників користуються програми та окремі курси, які базу-

ються на технології дистанційного навчання. Такі програми включають заняття в Інтернеті, відео- та аудіоконференції, самостійну роботу як в електронних, так і в звичайних бібліотеках та інші форми навчання.

Як свідчить аналіз навчальної документації, найчастіше зміст програм післядипломної освіти цього виду спрямований на вдосконалення знань і вмінь соціальних працівників в індивідуальному консультуванні, психотерапії, соціальній роботі з сім'ями та групами, організації громади; управлінні та супервізії; формуванні та реалізації соціальної політики; захисті інтересів, різних видах спеціалізованих послуг.

Другий вид програм післядипломної освіти – професійні зібрання – передбачає участь соціальних працівників у конференціях, симпозиумах, нарадах, які організуються та фінансуються професійними організаціями соціальних працівників. Значна кількість таких заходів проводиться з допомогою Інтернету. Тематика таких заходів стосується, як правило, особливо гострих питань професійної діяльності та новітніх досягнень у галузі теорії та практики соціальної роботи та суміжних сферах професійної діяльності.

Третій вид післядипломної професійної освіти передбачає індивідуальне професійне самовдосконалення. Його основними формами є навчання за індивідуальною програмою, здійснення індивідуальних досліджень, написання та публікація наукових статей, книг та посібників, проведення досліджень та ін. Соціальний працівник, який має намір скористатися даним видом післядипломної освіти повинен попередньо ухвалити програму індивідуальної діяльності у місцевому відділенні з ліцензування соціальної роботи. Для цього необхідно подати обґрунтування індивідуального проекту, у якому вказуються його цілі та значення для професійного розвитку, терміни виконання та запропонована кількість годин безперервної освіти. Останні два пункти можуть бути переглянуті відповідним уповноваженим органом. До реалізації індивідуального проекту соціальний працівник може приступити лише після його ухвалення.

Зазначимо, що НАСП наголошує на необхідності участі в усіх трьох видах програм післядипломної освіти, оскільки це надасть соціальним працівникам можливості для формування та вдосконалення різнопланових професійних знань та вмінь, здобуття збалансованого професійного досвіду [1]. Проте, враховуючи численні об'єктивні причини (відсутність певних видів та форм післядипломної освіти у конкретному регіоні, зайнятість виробничими або особистими справами та ін.), Асоціація не висуває конкретних вимог щодо питомої частки кожного з видів у загальному обсягу післядипломної освіти соціальних працівників.

З метою підвищення якості післядипломної освіти у 2003 році Національною асоціацією соціальних працівників були затверджені "Стандарти безперервної професійної освіти". Даний документ встановлює основні вимоги до її учасників: соціальних працівників, соціальних агентств (в особі їх адміністраторів) та організаторів програм.

Аналіз даного документу засвідчив, що післядипломна освіта трактується перш за все як моральний обов'язок соціальних працівників перед клієнтами, перед собою та перед професією. Реалізація цього обов'язку передбачає не лише підвищення рівня професійної компетенції через участь у різних видах післядипломної освіти, але й активне залучення до діяльності комітетів з безперервної освіти, що функціонують у рамках НАСП, акредитованих освітніх програм із соціальної роботи, оцінки програм післядипломного навчання та розробки рекомендацій щодо можливостей їх вдосконалення, до безпосереднього надання освітніх послуг, відповідно до сфери компетенції.

Основна відповідальність за якість післядипломної освіти покладається на її організаторів. У "Стандартах безперервної професійної освіти" вказується, до їх обов'язків входить: чітке визначення мети, цілей, завдань та змісту програми, категорії її слухачів, методів навчання та процедури оцінювання ефективності програми; забезпечення

необхідними ресурсами (приміщенням, технічними засобами навчання тощо); ведення документації програми (фінансова звітність, відвідуваність, навчальні плани та програми, оцінювання якості програми та ін.); попереднє (до початку функціонування програми) ознайомлення учасників з вимогами щодо відвідування (як мінімум 80 % навчального часу) та оцінювання, порядком надання сертифікатів чи інших форм визнання безперервної освіти; проходження процедури акредитації програми післядипломної освіти у Національній Асоціації соціальних працівників або у її відділеннях у штатах.

Важлива роль у справі розбудови безперервної професійної освіти відводиться адміністраторам соціальних агентств, до професійних обов'язків яких входить діяльність, пов'язана із професійним розвитком співробітників. Їх завдання полягає у створенні ефективної політики заохочення у галузі післядипломної освіти. Практичний механізм її реалізації окреслений у "Стандартах безперервної професійної освіти". Він, зокрема, передбачає: систематичну оцінку освітніх потреб усього колективу та його окремих членів; забезпечення необхідних умов для їх задоволення (створення гнучких робочих графіків, часткове або повне відшкодування матеріальних витрат, інші форми заохочення та визнання); інформування персоналу щодо можливостей підвищення кваліфікації як в середині агентства, так і за його межами; обмін інформацією між співробітниками щодо їх участі у програмах післядипломної освіти (якість

програм, здобуті знання і вміння); включення інформації про підвищення кваліфікації в особові справи соціальних працівників.

Висновки. Важливим елементом системи безперервної професійної підготовки соціальних працівників у США є післядипломна освіта. Її функціонування на сучасному етапі характеризується такими особливостями: існування різних видів і форм організації, що забезпечує широкі можливості для вибору оптимального варіанту підвищення професійної кваліфікації; диференціація змісту на основі навчальних, професійних та пізнавальних можливостей, запитів і потреб соціальних працівників; впровадження інноваційних технологій навчання та одиниць безперервної освіти; побудова стратегії розвитку післядипломної освіти на основі партнерства та взаємодії її основних учасників.

Результати аналізу науково-методичної літератури та практики здійснення післядипломного навчання фахівців соціальної роботи дали змогу визначити прогресивні ідеї, які можуть бути використані в Україні. По-перше, це сама філософія післядипломної освіти, яку потрібно розглядати не як додаткову у порівнянні з базовою професійною освітою, а як систематичну, послідовну, прогресивну, основою для якої є базова, формальна освіта. По-друге, необхідною умовою впровадження заходів, спрямованих на розбудову національної системи післядипломної освіти у сфері соціальної роботи є консолідація всіх учасників цього процесу.

Література та джерела

1. Evaluating the Quality of Social Work Education // Journal of Social Work Education. – 2001. – Vol.37, No.3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.cswe.org/publications/jswe/01-3ed.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
2. National Association of Social Workers. Code of Ethics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
3. National Association of Social Workers. NASW CE Approval Program. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<https://www.socialworkers.org/ce/distance.asp>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. National Association of Social Workers. NASW Standards for Continuing Professional Education. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naswdc.org/practice/standards/cont_professional_ed.asp>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
5. Social Work Education and Training in a Global Economy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arcaf.net/social_work_proceedings/abstracts/Bisman.htm>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

В статье проанализированы особенности современного этапа функционирования последипломного образования социальных работников в США. Установлено, что его функционирование на современном этапе характеризуется следующими особенностями: существование различных видов и форм организации; дифференциация содержания на основе учебных, профессиональных и познавательных возможностей, запросов и потребностей социальных работников; внедрение инновационных технологий обучения и единиц непрерывного образования; построение стратегии развития последипломного образования на основе партнерства и взаимодействия его основных участников.

Ключевые слова: последипломное образование, социальные работники, последипломное образование социальных работников, социальная работа, единица непрерывного образования.

The article deals with peculiarities of social work continuing education at the current stage of its functioning in the United States. It is characterized by the following features: the existence of different types and forms of organization; differentiation of educational, professional and educational opportunities, demands and needs of social workers; implementation of innovative learning technologies and units of continuing education; construction of continuing education, which is based on partnership and interaction of its main stakeholders. Continuing education should not be seen as an extra in comparison with the basic professional education. It should be viewed as systematic, consistent, progressive, the basis for which is basic, formal education. A necessary condition for the building of national system of social work continuing education is a consolidation of all its stakeholders. According to the carried out analysis of literature and teaching documents the main types of continuing education of social workers in the US are: formal training activities, professional meetings, individual training.

Key words: continuing education, social workers, social work continuing education, social work, unit of continuing education.